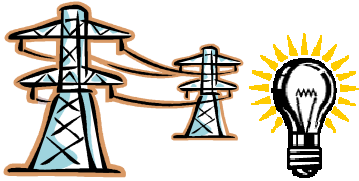

FYSIIKAN KURSSIEN PÄÄKOHTIA:

1. KURSSI: Fysiikka luonnontieteenä:

- mittaustarkkuus ja virhearviointi
- **graafiset menetelmät**, tiheys,
- **nopeus, kiihtyvyys** (tasainen liike, tasaisesti kiihtyvä/hidastuva liike),
- **MEKANIIKAN PERUSLAIT** (NEWTONIN LAIT),
- perusvuorovaikutukset, säilymislait; liikemäärän säilymlaki,
- **MEKAANISEN ENERGIAN SÄILYMLAKI**, energian yleinen säilymlaki
- liikemäärä, työ, potentiaalienergia, liike-energia

2. KURSSI: Lämpö:

- **MEKAANISEN ENERGIAN SÄILYMLAKI** a) eristetyssä systeemissä, (= mekaniikan energiaperiaate) b) eristämättömässä systeemissä,
- **TYÖ, TEHO, HYÖTYSUHDE**, mekaaninen kone,
- termodynaamiset systeemit (eristetty, suljettu, avoin), **PAINE**, **HYDROSTAATTINEN PAINE, ILMANPAINE, NOSTE**,
- **ARKHIMEDEEN LAKI**, hydrauliset koneet (pumppu, hydraulinen puristin), paineen mittaaminen (esim. U-putkimanometri), lämpötila-asteikot, lämpötilan mittaaminen, [virtaus, suprajohtavuus],
- **LÄMPÖLAAJENEMINEN** (pituus, pinta-ala, tilavuus), veden lämpölaajeneminen, lämpölaajenemisen vaikutuksia, [nesteen puristuvuus],
- **KAASUJEN TILANYHTÄLÖT:** $\frac{p_1 V_1}{T_1} = \frac{p_2 V_2}{T_2}$ $pV = nRT$
- olomuodot: kiinteä, neste, kaasu, (plasma),
- faasikaaviot, kriittinen piste (kriittinen lämpötila), kolmoispiste, höyrinpaine, [absoluuttinen kosteus, kyllästyskosteus, suhteellinen kosteus], kylläinen höyry, kastepiste,
- **LÄMPÖENERGIA = LÄMPÖMÄÄRÄ = LÄMPÖ Q**,
- **Q = cmΔt**, lämmön säilyminen
- lämpökapasiteetti, **OMINAISLÄMPÖKAPASITEETTI**,
- ominaissulamislämpö, ominaishöyrystymislämpö, [olomuodot ja atomirakenne], [kineettinen kaasuteoria, Brownin liike],
- **LÄMPÖOPIN PÄÄSÄÄNNÖT**; 0,1,2,3 pääsääntö, joulen koe, sisäenergia, entropia,
- kaasun laajenemistyö, lämpö(voima)koneet, ideaalikoneen hyötysuhde,
- lämmön siirtyminen, [energia yhteiskunnassa]

3. KURSSI: Aallot:

- **HARMONINEN VOIMA** ja värähdysliike, heiluri, harmonisen värähtelyn energia,
- **resonanssi**, **INTERFERENSSI**, Huygensin periaate, **diffrakatio**,
- **AALTOLIIKKEEN PERUSYHTÄLÖ**: $v = \lambda f$, heijastuminen, taittuminen, taitesuhde, **taittumislaki eli Snelliuksen laki**,
$$\frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2} = \frac{n_1}{n_2}$$
- **KOKONAISHEIJASTUS**, VALOLLE: valon heijastumislaki ja taittumislaki, **taitekerroin**, valon kokonaisheijastus, **SESOVA AALTOLIIKE**, ominaisvärähtelyt, kangastukset, **ääni**, seisova ääniaalto, äänen voimakkuus ja intensiteetti, kuuloalue (MAOL s. 91(90)), Dopplerin ilmiö, **ultraääni**, [rakennus- ja huoneakustiikka],
- **sähkömagneettinen aaltoliike ja sen spektri** (MAOL s. 88(87)), (valaistus ja intensiteetti), **dispersio**, sironta, sateenkaaren synty, **valon interferenssi ja diffraktio**, kaksoisrako ja diffraktiohila, **Youngin koe eli kaksoisrakokoe**, **HILAYHTÄLÖ**: $d \sin \alpha = k \lambda$, **VALON POLARISAATIO**, [kahtaistaittuminen], Malusin laki, **Brewsterin laki**, [valon nopeuden määrittäminen], taittumislaki eli Snelliuksen laki, peilit (tasopeili, kovera, kupera), linssit (kupera, kovera), prismat, **todellinen kuva ja vakuva**, linssin taittokyky, **GAUSSIN KUVAUSLAKI eli kuvausyhtälö**, **kuvan piirtäminen**, linssisysteemit, kuvausvirheet, optiset laitteet (silmä, suurennuslasi, silmälasit, mikroskooppi, kiikarit, kaukoputket, kamera, spektrometriset laitteet)

4. KURSSI: Liikkeen lait

- **LIIKKEEN KUVAAMINEN JA GRAAFINEN ESITYS**, nopeus, kiihtyvyys,
- linearisointi, tasainen liike, tasaisesti kiihtyvä/hidastuva liike (MAOL s. 124(116)),
- hetkellinen ja keskimääräinen nopeus ja kiihtyvyys, [kaksiulotteinen liike], suhteellinen liike, [nopeus ja kiihtyvyys derivaattoina],
- **VOIMA, MEKANIIKAN PERUSLAIT** (Newtonin lait),
- voiman komponentit, **resultantti** eli kokonaisvoima, dynamiikan peruslaki eli liikeyhtälö (NII): $\sum \vec{F} = m \vec{a}$, tasapainoehto, voimien lait: **PAINOVOIMA** eli gravitaatiovoima, pinnan **tukivoima**, langan **jännitysvoima**, **KITKA**, **noste**, **väliaineen vastus**, (esim. ilman vastus), **harmoninen voima**,
- **kitkan lajit**: lepokitka, lähtökitka, liukukitka (liikekitka), vierimiskitka,
- **LIKEMÄÄRÄ, LIKEMÄÄRÄN SÄILYMLAKI, TÖRMÄYKSET**; kimmoisa ja kimmoton, **IMPULSSI**, **impulssiperiaate**, kuormittavat ja tasapainottavat voimat, **LIKEYHTÄLÖ = dynamiikan peruslaki(NII)**: yksi kpl,
- kytketyt kpl:et (systeemin liikeyhtälö),
- **VOIMAN MOMENTTI, JÄYKÄN KAPPALEEN TASAPAINOEHDOT**:
$$\sum \vec{F} = \vec{0} \quad \text{ja} \quad \sum \vec{M} = \vec{0}$$
- painopiste, massakeskipiste, painopisteen ja massakeskipisteen määrittäminen, milloin kappale kaatuu?, tasapainon lajit, yksinkertaiset mekaaniset koneet

5. KURSSI: Pyörminen ja gravitaatio

- **KULMASUUREET**; kiertokulma φ , kiertymä $\Delta\varphi$, kulmanopeus ω ,
- kulmakiihtyvyys α , kierrostaajuus eli pyörimisnopeus $n = \frac{1}{T}$, T = kierrosaika,
- $\omega = 2\pi n$, $360^\circ = 2\pi \text{rad}$, tasainen pyörminen, muuttuva pyörminen (= tasaisesti kiihtyvä/hidastuva pyörminen),
- ratasuuret; kulma- ja ratasuureiden väliset yhteydet:
ratasiirtymä $\Delta s = r\Delta\varphi$, ratanopeus $v = \omega r$, tangenttikiihtyvyys $a_t = r\alpha$,
normaalikiihtyvyys $a_n = v^2/r$, kokonaiskiihtyvyys a , (MAOL s. 124(116))
- voiman momentti, pyörimisen jatkavuuden laki, tasapainoehdot,
- **PYÖRIMISEN LIIKEYHTÄLÖ eli peruslaki $M = J\alpha$**
- **HITAUSMOMENTTI J** (MAOL s. 126-127(118-119)), kitkamomentti,
- **PYÖRIMISEN LIIKE-ENERGIA eli ROTAATIOENERGIA** $E_{rot} = \frac{1}{2} J \omega^2$,
- (Steinerin sääntö), momentin tekemä työ, momentin teho,
- **PYÖRIMISMÄÄRÄ eli liikemäärämomentti $L = J\omega$,**
- **PYÖRIMISMÄÄRÄN SÄILYMSLAKI**: vapaan systeemin pyörimismäärä säilyy eli $J_1\omega_1 = J_2\omega_2$, **impulssimomenttiperiaate** $I_M = \Delta L$,
- KAPPALE YMPYRÄRADALLA;
- keskeisvoima, keskeiskiihtyvyys eli normaalikiihtyvyys, heilurit;
- matemaattinen, fysikaalinen, kartioheiluri, heittoliike,
- KAPPALEEN YLEINEN LIIKE: **KAPPALE VIERII $\rightarrow$ etenee ja pyörii,**
- vierimisliikkeen liike-energia = etenemisen liike-energia + pyörimisen liike-energia,
- vieriminen (ehdot: $v = \omega r$ ja $a_t = r\alpha$), etenemisen ja pyörimisen liikeyhtälöt, kaarreaajo,
- **GRAVITAATIO**:
- **HEITTOLIIKE** (putoaminen, pystysuora heittoliike, vino heittoliike),
- **vino heittoliike: vaakaliike tasaista, pystyliike tasaisesti kiihtyvää ($a = g$)**
- Keplerin lait,
- **NEWTONIN PAINOVOIMALAKI eli gravitaatiolaki (yleinen vetovoimalaki),**
- gravitaatiokenttä,
- sovelluksia: LIIKE GRAVITAATIOKENTÄSSÄ,
- **liikeyhtälö: gravitaatiovoima = keskeisvoima,**
 $\rightarrow$ kiertolainen ympyräradalla, *taivaankappaleiden massojen määrittäminen, kaksoistähdet,*
- säilymlait taivaankappaleiden liikkeissä:
  - liikemäärän säilymlaki, pyörimismäärän säilymlaki, energian säilymlaki painovoimakentässä, pakonopeudet (1., 2. ja 3. pakonopeus)

6. KURSSI: Sähkö:

- *varaus = sähkövaraus = varautunut hiukkanen = varattu hiukkanen*
- sähkövaraus Q , sähkövarauksen säilymislaki, alkeisvaraus e , **COULOMBIN LAKI**,
- **sähkövirta = varausten liikettä**, $I = dQ/dt$, virrankuljettajat, virtapiiri,
- suljettu virtapiiri (virta kulkee), avoin virtapiiri (virta ei kulje),
- virran ja jännitteen mittaaminen: virtamittari eli ampeerimittari kytetään sarjaan ja jännitemittari eli volttimittari rinnan.
- **KIRCHHOFFIN I LAKI: tulevien virtojen summa = lähtevien virtojen summa**,
- $U = \text{napajännite}$, $E = \text{lähdejännite}$, $V = \text{potentiaali}$,
- **jännite = potentiaaliero eli $U = \Delta V$** , maadoitus: $V = 0$,
- **KIRCHHOFFIN II LAKI: jännitehäviöiden summa = lähdejännitteiden summa eli suljetulla kierroksella potentiaalimuutosten summa on nolla**,
- VASTUS = laite, jolla on resistanssia,
- **RESISTANSSI** = sähkön kulkua vastustava ominaisuus, $R = U/I$,
- **OHMIN LAKI: $U = RI$; vakiolämpötilassa metallijohtimen pään välinen jännite on suoraan verrannollinen johtimessa kulkevaan virtaan eli $U \sim I$** ,
- **RESISTIIVISYYS** ρ = materiaalin vaikutusta resistanssiin kuvaava ominaisuus,
- $R = \rho \frac{l}{A}$, lämpötilan vaikutus resistanssiin, $R = R_{20}(1 + \alpha \Delta t)$,
- **VASTUSTEN KYTKENNÄT: sarjakytkentä ja rinnankytkentä**,

- **JÄNNITELÄHTEET:** paristot, akut, kapasiteetti eli kuormituskyky (Ah),
- **lähdejännite E** (piiri avoin: virta ei kulje, $U = E$),
- **napajännite U** (piiri suljettu: virta kulkee, $U < E$),
- **pariston kuormitussuora** = jännite virran funktiona: **$U = E - R_s I$** ,
 R_s = jännitelähteen (pariston) sisäinen resistanssi, oikosulkuvirta $I_{\max}$ ($U = 0$),
- **JÄNNITELÄHTEIDEN KYTKENNÄT: sarjakytkentä ja rinnankytkentä**,
- auton apukäynnistys --- rinnankytkentä !!,

- **ENERGIAN TUOTTO JA KULUTUS VIRTAPIIRISSÄ:** $E = QU = I t \cdot U = UI t$,
- **$P = E/t = UI$, $E = Pt$, $1 \text{ kWh} = 3,6 \text{ MJ}$, $P = UI$ ja $U = RI$**
→ JOULEN LAKI: $P = RI^2$,

- sähkökenttä, **SÄHKÖKENTÄN VOIMAKKUUS: $E = F_s/Q$** , kenttäviivaesitys,
- pistevarauksen sähkökenttä, homogeeninen sähkökenttä, johteet ja eristeet,
- **johde sähkökentässä:** influenssi ja johteen sisällä $E = 0 \rightarrow$ Faradayn häkki,
- **eriste sähkökentässä:** polarisoituminen, permittivisyys $\epsilon = \epsilon_0 \epsilon_r$,
- ϵ_0 = tyhjiön permittiivisyys eli sähkövakio, ϵ_r = väliaineen **suhteellinen permittiivisyys** (MAOL, s. 95(92)): suuruus ilmaisee kuinka paljon eriste heikentää ulkoista sähkökenttää, **SÄHKÖKENTÄN POTENTIAALI $V = E_p/Q$** ,
- **potentiaalienergia $E_p = QV$** ,
- **JÄNNITE = POTENTIAALIERO; $U_{BA} = V_B - V_A$** , maadoitus: $V = 0$,

- **SÄHKÖKENTÄN TEKEMÄ TYÖ $W = QU$,**
- **homogeenisen sähkökentän potentiaali $V = -Ex$, $U = V_A - V_B = Ed$,** tasapotentiaalipinta: V sama,
- **kapasitanssi** = systeemin kyky varastoida sähkövarausta; $C = Q/U$, esim. kondensaattori,
- **VARATTU HIUKANEN SÄHKÖKENTÄSSÄ,**
- vaakasuora kenttä $\rightarrow$ kiihtytys ($a = F/m = QE/m = \text{vakio}$)
- pystysuora kenttä $\rightarrow$ liikkeen suunnan muutos: $v_x = \text{vakio}$, $v_y = at = QE/m$ (vrt. vaakasuora heittoliike), ominaisvaraus = Q/m , Millikanin koe, **energiaperiaate**
- **homogeenisessa sähkökentässä:** $E_p^a + E_k^a = E_p^l + E_k^l \rightarrow$ **SCHUSTERIN KAAVA:**
- $$QU = \frac{1}{2}mv^2$$
 (työperiaate: sähkökentän kiihdytystyö = varauksen liike-energia),
- elektronivoltti **$1 \text{ eV} = 1,6021773 \cdot 10^{-19} \text{ J}$** (MAOL s. 67, 69 (68, 70)),
- [dipoli, välittäjähiukkaset, pistevarauksen potentiaali, oskilloskooppi, katodisädeputki, Van de Graaf –kiihdytin, ukkonen ja salama],
- **KONDENSAATTORIT,**
- **kondensaattori = laite, johon voidaan varastoida sähkökentän energiaa,**
- koostuu kahdesta johdekappaleesta, joiden välissä on eriste,
- kondensaattorin varaaminen, **KAPASITANSSI = sähkönvarauskyky;**
- **$C = Q/U$,** levykondensaattori: $C = \epsilon_r \epsilon_o \frac{A}{d}$, eristeen *polarisoituminen*,
- kondensaattorin läpilyöntikestävyys U_{max} = suurin jännite, jonka kondensaattori kestää, **KONDENSAATTORISYSTEEMIT; sarjakytkentä, rinnankytkentä,**
- **KONDENSAATTORIN SÄHKÖKENTÄN ENERGIA $E_C = \frac{1}{2}CU^2$,**
- **TASAVIRTAPIIRIT**
- tasavirtapiirilaskut; periaatteet + merkkisäännöt, Kirchhoffin lait,
- **JÄNNITTEEN, VIRTRAN JA RESISTANSSIN MITTAAMINEN;**
- Wheatstonen silta, virran ja jännitteen samanaikainen mittaaminen, virtamittarin käyttöalueen laajentaminen sivuvastuksella, jännitemittarin käyttöalueen laajentaminen etuvastuksella, **VIRTAPIIRIN TEHONKULUTUS:**
- **Joulen laki: $P = UI = RI^2$,**
- **PUOLIJOHTEET:**
- n-tyypin puolijohdeet ja p-tyypin puolijohdeet, puolijohdediodi $\rightarrow$ tasasuuntaus,
- LED, fotodiodi, transistori, sähköturvallisuudesta

7. KURSSI: Sähkömagnetismi

- **MAGNETISMI:**
- magneettiset vuorovaikutukset, magneettien perusominaisuudet,
- sähkömagneettinen vuorovaikutus, MAGNEETTIKENTTÄ,
- **MAGNEETTIVUON TIHEYS** $\vec{B}$, yksikkö: $[B] = Vs / m^2 = T (= tesla)$,
- magnetoituminen, väliaineen permeabiliteetti $\mu = \mu_r \mu_o$,
 μ_o = tyhjiön permeabiliteetti eli magneettivakio, μ_r = **väliaineen suhteellinen permeabiliteetti** (MAOL s. 97(96)), magnetoitumisen atomaarinen selitys,
- magneettisuuden lajit: diamagneettiset aineet, paramagneettiset aineet, ferromagneettiset aineet, raudan magnetoituminen,
- **SÄHKÖVIRRAN SYNNYTTÄMÄ MAGNEETTIKENTTÄ;**
- suoran virtajohtimen magneettikenttä, oikean käden sääntö (johdin),
- kahden suoran johtimen välinen magneettinen vuorovaikutus $\rightarrow$ ampeerin määritelmä (MAOL s. 64 (66)),
- suoraan virtajohtimeen homogeenisessa magneettikentässä vaikuttava voima, **$F = ILB\sin\alpha$** , oikean käden sääntö, johdesilmukan ja käämin magneettikenttä,
- johdesilmukka ja käämi magneettikentässä, oikean käden sääntö, momentti: **$M = IBAsin\alpha$** , **$M = NIBAsin\alpha$** , käämin magneettikenttä,
- maan magneettikenttä (deklinaatio ja inkliinaatio),
- **VARATTU HIUKKANEN MAGNEETTIKENTÄSSÄ:**
- **magneettikentässä liikkuvaan varaukseen kohdistuva voima:**
 $F_m = QvB\sin\alpha$, oikean käden sääntö, **$F_m = QvB$** , kun $v \perp B$,
- varatun hiukkasen rata magneettikentässä (liikeyhtälö eli rataehto):
$$QvB = m \frac{v^2}{r} \quad (\text{ympyrä, kun } v \perp B)$$
- nopeuden valitsin: $QvB = QE \rightarrow v = E/B$,
- [Hallin ilmiö], **syklotroni, massaspektrometri**,
- [magnetoiva kenttä eli magneettikentän voimakkuus H], hystereesi,
- **SÄHKÖMAGNEETTINEN INDUKTIO:**
johtimen ympärillä muuttuva magneettikenttä indusoi johteeseen jännitteen, joka aiheuttaa suljettuun virtapiiriin induktiovirran,
- **LENZIN LAKI: induktiovirta on suunnaltaan sellainen, että sen vaikutukset vastustavat muutosta, joka aiheutti induktion,**
- **INDUKTIOLAKI suoralle johtimelle: $e = lvB\sin\alpha$** , **$e = lvB$** , kun $v \perp l$,
- **MAGNEETTIVUO: $\Phi = BA\cos\alpha$** , **$\Phi = BA$** , kun kenttäviivat ($\vec{B}$) ovat kohtisuorassa silmukan alaa vastaan,
magneettivuo = kenttäviivojen lkm alaa kohti, yksikkö $[B] = Vs = Wb (= weber)$,
- **INDUKTIOLAKI silmukalle ja käämille:**

$$e = -\frac{\Delta\Phi}{\Delta t} \quad \text{ja} \quad e = -N \frac{\Delta\Phi}{\Delta t} \quad (N = \text{käämin kierrosluku})$$

INDUKTIOLAKI eli Faradayn Henryn laki:

$$e = -\frac{d\Phi}{dt}$$

- kun johdinsilmukan läpäisevä magneettivuo Φ muuttuu, silmukkaan indusoituu lähdejännite, joka on yhtä suuri kuin magneettivuon muutosnopeus eli magneettivuon derivaatta ajan suhteen,
- **negatiivinen etumerkki ilmaisee, että induktiojännitteen suunta on sellainen, että se vastustaa magneettikentän muutosta (Lenzin laki).**
- magneettivuo $\Phi = BA\cos\alpha$ voi muuttua, kun
  - 1) magneettivuon tiheys B muuttuu,
  - 2) silmukan ala A muuttuu,
  - 3) silmukan asento muuttuu magneettikentässä,

ITSEINDUKTIO

= ilmiö, jossa johtimen muuttuva sähkövirta indusoi samaan johtimeen sähkövirran muutoksia vastustavan jännitteen,

INDUKTANSSI L

= käämille ominainen suure, joka ilmaisee piirissä esiintyvän itseinduktioilmiön voimakkuuden eli käämin kyvyn vastustaa sähkövirran muuttumista, (induktanssi on virtapiirin hitauden mitta),

→ käämin päiden välinen jännite $E = RI + L\frac{dI}{dt}$

KESKINÄISINDUKTIO

= ilmiö, joka esiintyy induktiivisesti kytketyissä käämeissä, jossa toisessa käämissä muuttuva sähkövirta aiheuttaa induktiojännitteen

toiseen käämiin: $E_2 = -M\frac{dI_1}{dt}$

- käämit ovat induktiivisesti kytketyt, jos toisen käämin magneettikenttä kulkee kokonaan tai osittain toisen käämin läpi,
- induktiovirran teho $P = RI^2$,

- käämin MAGNEETTIENTÄN ENERGIA $E_B = \frac{1}{2}LI^2$,

INDUKTIOILMIÖN SOVELLUKSIA:

- **generaattori, sähkömoottori, pyörrevirrat, magneettinen levitaatio, suprajohteet** (MAOL s. 97(96)),

- **pyörrevirrat** = ovat johdekappaleissa esiintyviä pyörteisiä sähkövirtoja, joita syntyy kappaleen lävistävän magneettivuon muuttuessa,

- **pyörrevirtojen suunta on sellainen, että niiden vaikutukset pyrkivät kumoamaan muutoksen, joka ne aiheuttaa (Lenzin laki),**

pyörrevirtojen hyötykäyttö:

1) *pyörrevirtojen voimavaikutus* → induktiojarrut (mittarit, vaa'at, junat), autojen ja moottoripyörien nopeusmittarit (induktiokytkin), induktiomoottorit, kWh-mittarit,

2) *pyörrevirtojen lämpövaikutus* → induktiouunit (metallien sulatus), induktioliedet, metallinilmaisimet,

pyörrevirtojen haittoja: tehohäviöt muuntajissa ja sähkömoottoreissa, magneettiset myrskyt,

- **VAIHTOVIRTA = sähkövirta, jonka suunta muuttuu jaksollisesti,**

$$u = \hat{u} \sin \omega t = \hat{u} \sin 2\pi ft \quad i = \hat{i} \sin \omega t = \hat{i} \sin 2\pi ft$$

- **virran ja jännitteen TEHOLLISET ARVOT:**
$$U = \frac{\hat{u}}{\sqrt{2}} \quad I = \frac{\hat{i}}{\sqrt{2}}$$

- Suomessa: $U = 230 \text{ V}$, $\hat{u} = 325 \text{ V}$, $f = 50 \text{ Hz}$,

- **Vastus vaihtovirtapiirissä: virta ja jännite ovat samassa vaiheessa**

- **Kondensaattori vaihtovirtapiirissä: jännite on vaihe-eron $\frac{\pi}{2}$ virtaa jäljessä**

Kondensaattorin kapasitiivinen reaktanssi
$$X_C = \frac{1}{\omega C}, \quad \omega = 2\pi f, \quad \text{yksikkö: } |X_C| = \Omega$$

= kondensaattorin vaihtovirtaa vastustava ominaisuus

- **Käämi vaihtovirtapiirissä: jännite on vaihe-eron $\frac{\pi}{2}$ virtaa edellä**

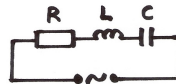
(ideaalinen käämi: $R = 0$)

Käämin induktiivinen reaktanssi
$$X_L = \omega L, \quad \omega = 2\pi f, \quad \text{yksikkö: } |X_L| = \Omega$$

= käämin vaihtovirtaa vastustava ominaisuus (käämi = kuristin vaihtovirralla),

- vastus, käämi ja kondensaattori sarjassa vaihtovirtapiirissä (RLC-PIIRI);

- **IMPEDANSSI;**
$$Z = \frac{\hat{u}}{\hat{i}} = \sqrt{R^2 + (X_L - X_C)^2}$$

= vaihtovirtapiirin sähkövirtaa vastustava ominaisuus, yksikkö: $|Z| = \Omega$.

- **induktiivinen reaktanssi;** $X_L = \omega L$, **kapasitiivinen reaktanssi;** $X_C = \frac{1}{\omega C}$,

- (reaktanssi eli näennäisvastus; $X = X_L - X_C$),

- **jännitteen ja sähkövirran välinen VAIHE-ERO φ ;**
$$\tan \varphi = \frac{X_L - X_C}{R}$$
,

- **vastuksessa virta ja jännite ovat samassa vaiheessa, käämissä jännite on edellä virtaa ja kondensaattorissa jännite on jäljessä virtaa**

- tehollisille arvoille pätee: **$U = ZI$** (Ohmin lain yleistys), Kirchhoffin lait, (vastaavasti myös huippuarvoille)

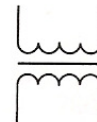
- **RESONANSSITAAJUUS;**
$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$
, $L =$ käämin induktanssi.

$C =$ kondensaattorin kapasitanssi

- **VAIHTOVIRRRAN TEHO; $P = UI \cos \varphi$** (= pätöteho), $\cos \varphi =$ ns. tehokerroin tai myös: **$P = RI^2$**

- **ENERGIAN SIIRTO SÄHKÖVIRRRAN AVULLA:**

- **MUUNTAJA: kaksi toisiinsa induktiivisesti kytkettyä käämiä yhteisen rautasydämen ympärillä**

- sähköenergian siirto, **virran ja jännitteen muunto sopivaksi,**

muuntajayhtälö;
$$\frac{U_1}{U_2} = \frac{I_2}{I_1} = \frac{N_1}{N_2} \quad \text{MAOL s. 133 (126)}$$

- **Sähköenergian siirto** (suurilla jännitteillä, pienillä virroilla)

- kolmivaihevirta ja kolmivaihemoottori

- **SÄHKÖMAGNEETTINEN VIESTINTÄ**

- **Sähkömagneettinen säteily** (MAOL s. 88(87)) $c = \lambda f$ $E = hf$
 = poikittaista aaltoliikettä, joka etenee valon nopeudella
 ja jossa sähkökenttä ja magneettikenttä värähtelevät kohtisuorasti toisiaan vastaan

- **Sähkömagneettinen värähtelypiiri**

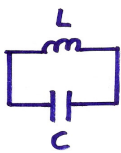
- 1) sarjaresonanssi   2) rinnakkaisresonanssi

$I = \frac{U}{Z}$ on minimissä $\left(I = \frac{U}{R} \right)$, kun Z on minimissä ($Z=R, \varphi = 0$) $\rightarrow X_L - X_C = 0$

$\rightarrow \omega_o L = \frac{1}{\omega_o C} \rightarrow 2\pi f_o L = \frac{1}{2\pi f_o C}$

$\rightarrow$ **RESONANSSITAAJUUS;** $f_o = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$ (MAOL s. 133(126))

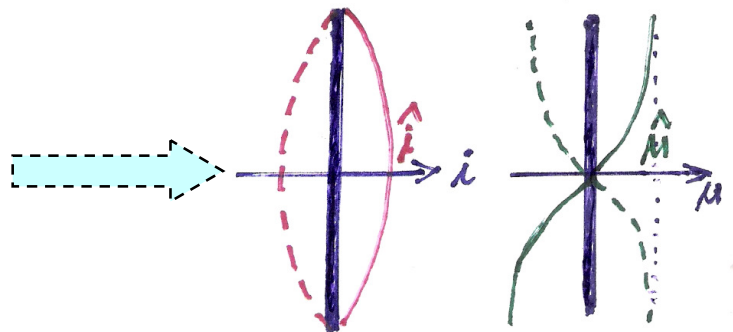
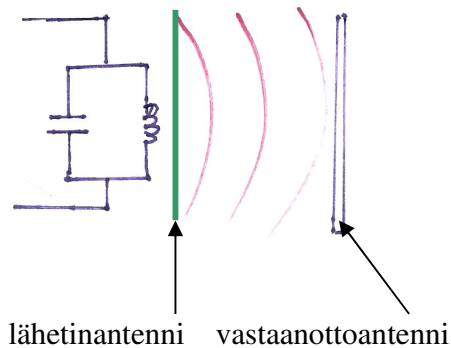
LC-värähtelypiiri:

$E = \frac{1}{2}CU^2 + \frac{1}{2}LI^2 = \text{vakio} \rightarrow \frac{1}{2}CU^2 = \frac{1}{2}LI^2$

- **Avoin värähtelypiiri ja antennit**

- dipoliantenni eli puolialtoantenni; $\lambda = 2L$, L = antennin pituus, λ = aallonpituus

virran ja jännitteen seisova aaltoliike dipoliantennissa

8. KURSSI: Aine ja säteily:

- **Sähkömagneettinen säteily** (MAOL s. 88 (87)), $c = \lambda f$,
- mustan kappaleen säteily,
- **Kvantittuminen**
- VALOSÄHKÖINEN ILMIÖ, Planckin kvanttihypoteesi (Planckin laki), FOTONI;
- fotonin energia, massa, liikemäärä, atomin energiatasokaavio, atomin energiatilat,
- atomin kuorimalli, fluoresenssi, resonanssifluoresenssi, fosforesenssi,
- vetyatomien spektriviivojen aallonpituudet,
- RÖNTGENSÄTEILY; synty, ominaisuudet, käyttö, Braggin laki,
- Comptonin ilmiö (sironta),
- **Suhteellisuusteoriaa**
- suhteellisuusteorian postulaatit,
- pituuden kontraktio, ajan dilataatio, massan kasvu, massan ja energian ekvivalenssi,
- systeemin sidosenergia, lepomassattomat hiukkaset, esim. fotonit, $v = c$!
- (SUHTEELLISUUSTEORIAN KAAVAT, (ks. MAOL s.135 (128)),
- klassinen mekaniikka on korvattava suhteellisuusteorialla, kun $v \geq 0,1 \cdot c$
- **DUALISMI** ("kaksinaisuus"): hiukkasmalli ja aaltomalli
- valon dualistinen luonne,
- Louis de Broglien aineaaltohypoteesi (de Broglien yhtälöt) --->
- AINEAALLOT eli de Broglien aallot, (kaksoisrakokoe),
- Heisenbergin epämääräisyysperiaate, hiukkassuihkun diffraktio,
- **Atomimallit ja aineen rakenne:**
- Daltonin atomimalli, Thomsonin atomimalli, Rutherfordin atomimalli,
- BOHRIN ATOMIMALLI, Sommerfeldin atomimalli, (Franckin ja Hertzin koe),
- KVANTTIMEKAANINEN ATOMIMALLI, stationaariset tilat, tilafunktio,
- Schrödingerin yhtälö, todennäköisyystulkinta, kvanttiluvut, elektronikonfiguraatiot, (ks. MAOL s. 140-141 (132-133))
- kemiallinen sidos, kiinteän aineen rakenne,
- PUOLIJOHTEET: n-tyypin ja p-tyypin puolijohdeet, puolijohdediodi → tasasuuntaus,
- LED, fotodiodi, PTC- ja NTC-puolijohdeet, transistori: pnp, npn, transistorin käyttö: kytkimenä ja vahvistimena, ...
- **YDINFYSIIKKA:**
- atomiytimen rakenne,
- massaluku A (= nukleoniluku, $A = N+Z$), varausluku Z (= järjestysluku, protonien lukumäärä), N = neutroniluku, isotooppi, nuklidi, VAHVA VUOROVAIKUTUS,
- SIDOSENERGIA: $E_B = \Delta m \cdot c^2$, MASSAVAJE, SIDOSOSUUS, sidososuuskäyrä,
- FISSIO, FUUSIO, ydinreaktiot, radioaktiivisuus, ydinreaktioiden säilymlakeja,
- RADIOAKTIIVISUUDEN LAJIT;
- alfahajoaminen, beetahajoaminen, gammasäteily, reaktioenergia eli Q-arvo,
- (tunneli-ilmiö), neutriino, elektronisieppaus, hajoamissarjat, annihilaatio,
- parinmuodostus, neutronisäteily, HAJOAMISLAKI;
- puoliintumisaika, hajoamisvakio, aktiivisuus, (ks. MAOL s.104-114, 116(102-106)),
- radioaktiivinen iänmääritys; radiohiiliajoitus (radiohiilimenetelmä),
- säteilyn vaimeneminen, HEIKKENEMISLAKI; puoliintumispaksuus,
- matkavaimennuskerroin eli heikkennyserroin, säteilysuojelu,

- säteilysuojelu: ionisoiva ja ionisoimaton säteily,
  - säteilyn vaikutukset, säteilyn yksiköitä ja biologisia vaikutuksia;
  - (ks. MAOL s. 66, 69, 103 (67,70,101)),
  - säteilyn hyötykäyttöesimerkkejä,
  - fissio ja energiantuotanto, ydinvoimalan toimintaperiaate,
  - ydinfysikaaliset ilmaisimet ja mittalaitteet,
  - hiukkasfysiikka: perushiukkaset, välittäjähiukkaset,
  - (MAOL s.115-116(107-108)),
- MIKÄ ON FYSIKAALINEN PERUSTA YDINENERGIAN VAPAUTTAMISELLE FISSIOSSA JA FUUSIOSSA ?